

POS tagging scheme for Sanskrit
संस्कृतवाक्यांशपदवर्गाङ्कनव्यवस्था

भाषा तावत् अर्थप्रतिपादनसाधनम्। वाक्यान्वयवस्तुतः अर्थप्रत्यायकानि। तत्र वाक्यघटकीभूताः अवधृतवर्गविशेषाः (जाति) अंशाः अर्थप्रत्यायने कारणम्। ततश्च वाक्यांशानां पदानां वर्गनिर्धारणम् अन्तरा अन्वयनिरूपणं दुःशक्यमिति तादृशवाक्यांशवर्गनिर्धारणव्यवस्थाऽत्र सोदाहरणं विव्रियते।

वर्गः	सङ्केतः	Tag	IL-MT Tag
१. नामपदम्	नाम	N	NN

- क. गौः/N ग्रामं/N स्वयं/KV याति/KP
- ख. आचार्यः/N व्याकरणं/N बोधयति/KP
- ग. बालकः/N दाडिमफलं/N खादति/KP
- घ. सेवकः/N जलम्/N आनयति/KP

२. नामविशेषणम्	नाम. वि	NV	JJ
-----------------------	----------------	-----------	-----------

- क. सुन्दरः/NV रामः/NS जनककन्यां/NV मनोरमां/NV सीतां/NS उवाह/KP
- ख. वामनः/NV बालकः/N उन्नतं/NV वृक्षम्/N आरोहति/KP
- ग. तपोधनः/NV विष्णुभक्तः/NV नारदः/NS ब्रह्मलोकं/N गच्छति/KP
- घ. शूरः/NV सिंहः/N गहने/NV अरण्ये/N निवसति/KP
- ङ. प्रचण्डः/NV सूर्यः/N नीले/NV गगने/N प्रकाशते/KP

३. नामसंज्ञा	नाम.सं.	NS	NNP
---------------------	----------------	-----------	------------

- क. रामः/NS कृष्णः/NS च/AVC गोकुले/NS क्रीडतः/KP
- ख. कालिदासः/NS रघुवंशं/NS कुमारशंभवं/NS च/AVC व्यरचयत्/KP
- ग. रामायणं/NS महाभारतं/NS च/AVC इतिहासग्रन्थौ/N

घ. काश्मीरदेशो/NS भूस्वर्गः/N

४. सर्वनाम सर्व SN PRP

- क. सर्वे/SN सन्तु/KP निरामयाः/N
ख. अहं/SN संस्कृतमातरं/N सेवे/KP
ग. तत्/SN सुन्दरं/NV नगरम्/N
घ. त्वम्/SN मातरम्/N अनुगच्छ/KP

५. सर्वनामविशेषणम् सर्व.वि SNV DEM

- क. सर्वे /SNV जनाः/N सुखिनो/NV भवन्तु/KP
ख. सर्वे/SNV ऐक्यराज्यसमितिसदस्याः/N शान्तिप्रियाः/NV
ग. सः/SNV बालकः/N चतुरः/NV
घ. तत्/SNV पुस्तकं/N कृष्णस्य/NS भवति/KP

६. साम्बन्धिकसर्वनाम सर्व सां. SNS

- क. यद्/SNS इह/AV अस्ति/KP तद्/SNS अन्यत्र/AV
ख. यस्य/SNS न/AV अस्ति/KP स्वयं/KV प्रज्ञा/N
शास्त्रं/N तस्य/SNS करोति/KP किम्?/PA
ग. यः/SNS श्रमशीलः/N सः/SNS कार्यसाधकः/N
घ. ये/SNS पञ्चतन्त्रं/NS पठन्ति/KP ते/N नीतिज्ञाः/N भवन्ति/KP
ङ. तत्/SNS काव्यं/N यत्/SNS मनोहरम्/N

७. क्रियापदम् क्रि KP VM

- क. रामः/NS गच्छति/KP
ख. वसति/KP च/AV वने/N
ग. हन्ति/KP रावणम्/NS
घ. अयोध्यां/NS याति/KP
ङ. अग्निः/NS दहति/KP
च. कृष्णः/NS नवनीतं/N चोरयति/KP
छ. विष्णुः/NS गजेन्द्रं/NS मुमोच/KP

८. क्रियाविशेषणम् क्रि.वि KV RD

- क. मन्दं/KV गच्छति/KP
ख. उच्चैः/KV भषति/KP
ग. सहसा/KV विदधीत/KP न/AVN क्रियाम्/N
घ. बालकः/N सहसा/KV उदतिष्ठत्/KP
ङ. कच्छपः/N शनैः/KV चलति/KP
च. अश्वः/N शीघ्रं/KV धावति/KP

९. उपपदाव्ययम् उप.अ AVUP ---

- क. ग्रामं/N परितः/AVUP जलम्/N आवृतम्/KP
ख. ग्रामं/N प्रति/AVUP रथ्या/N प्रवर्तते/KP
ग. दुर्गं/N अभितः/AVUP परिखा/N अस्ति/KP
घ. कृष्णम्/NS उभयतः/AVUP गोपिकाः/NS सन्ति/KP
ङ. धर्मं/N ऋते/AVUP कुतो/PA मोक्षः/N

१०. निषेधार्थकाव्ययम् निषे.अ AVN NEG

- क. आकाशो/N नीलो/N न/AVN भवति/KP
ख. नो/AVN धत्ते/KP जडताम्/N न/AVN भगम्/N अयते/KP
ग. अलं/AVN चिन्तया/N
घ. अलं/AVN विवादेन/N
ङ. मा/AVN ते/SN संगः/N अस्तु/KP अकर्मणि/N
च. संस्कृतं/NS कठिनं/NV न/AVN भवति/KP
छ. त्वं/SN विवादं/N मा/AVN कुरु/KP

११. समुच्चायकाव्ययम् समु.अ AVC CC

- क. रामः/NS भीमः/NS च/AVC वीरतमौ/N
ख. अपि च/AVC सर्वे/NV पण्डिताः/N समायाताः/KP

१२. प्रश्नार्थकाव्ययम् प्र. PA WQ

- क. अपि/PA भवान्/SN गच्छति?/KP
 ख. भवान्/SN गच्छति/KP किम्?/PA
 ग. ननु/PA गच्छति/KP भवान्?/SN
 घ. सः/N निद्राति/KP वा?/PA
 ङ. नारायणः/NS सर्वान्तर्यामी/NV किम्?/PA

१३. कृदन्तनामविशेषणम् कृ.ना.वि. KNV

- क. गच्छन्तं/KNV पुरुषं/N न/AVN निवारयेत्/KP
 ख. गच्छतः/KNV स्वलनं/K क्वापि/AV
 ग. गच्छन्/KNV पिपीलिकः/N याति/KP योजनानां/N शतानि/SP
 अपि/AV
 घ. अगच्छन्/KNV वैनतेयः/N अपि/AV पदम्/N एकं/SAM न/AVN
 गच्छति/KP
 ङ. भषन्तं/KNV शुनकं/N मा/AVN ताडय/KP
 च. धावतः/KNV अश्वात्/N पुरुषः/N अपतत्/KP

१४. कृदन्तम् कृ. K

- क. गत्वा/K गन्तुम्/K आगत्य/K वसन्/K ददर्श/KP
 ख. गायन्/K आस्ते/KP
 ग. जनिष्यमाणः/K रुरुदे/KP
 घ. रमा/NS फलं/N कर्तयित्वा/K अखादत्/KP
 ङ. छात्रः/N पठितुं/K गुरुकुलं/N प्राविशत्/KP
 च. भक्तः/N जलं/N समर्प्य/K सूर्यं/NS नमति/KP
 छ. देवदत्तः/NS ग्रामे/N गच्छन्/K तृणं/N स्पृशति/KP
 ज. नायकः/N भाषमाणः/K अस्ति/KP

१५. संख्यावाचकम् सं. SAM

- क. एकम्/SAM द्वे/SAM त्रीणि/SAM

१६. संख्येयवाचकम् संय. SAMY QC

- क. एकः/SAMY द्वौ/SAMY त्रयः/SAMY
 ख. एका/SAMY द्वे/SAMY तिस्रः/SAMY
 ग. एकम्/SAMY द्वे/SAMY त्रीणि/SAMY
 घ. तिस्रः/SAMY महिलाः/N कार्यं/N कुर्वन्ति/KP
 ङ. द्वौ/SAMY सैनिकौ/N युद्धं/N कुरुतः/KP
 च. शतम्/SAMY पुस्तकानि/N सन्ति/KP
 छ. आचार्यः/N त्रीणि/SAMY पुस्तकानि/N दर्शयति/KP

१७. संख्यापूरकवाचकम् सं.पू SP QO

- क. प्रथमः/SP द्वितीयः /SP शततमः/SP
 ख. कुन्तीपुत्रेषु/N प्रथमः/SP धर्मराजः/NS
 ग. शत्रुघ्नः/NS दशरथस्य/NS चतुर्थः/SP पुत्रः/N
 घ. रामस्य/NS द्वितीयः/SP पुत्रः/N कुशः/NS

१८. उद्गारसूचकम् उद् UD INJ

- क. हो/UD हा/UD वै/UD हि/UD
 ख. हा/UD हा/UD देवि/SAMB स्फुटति/KP हृदयम्/N
 ग. अहो/UD हास्यः/NV खलु/AV तपस्वी?/NV कर्णः/NS
 घ. हा/UD हन्त/UD लुण्ठाकेन/NS सर्वम्/SN अपहतम्/KP
 ङ. मूढो/N हि/UD मदनेन/NS आयास्यते/KP

१९. सम्बोधनम् SAMB

- क. हे/SAMB
 ख. हे विधे/SAMB क्रूरः/NV असि/KP त्वम्/SN
 ग. हे भगवन्/SAMB माम्/SN अव/KP

२०. उद्धरणम् उद्ध. AVU

- क. इति/AVU एवम्/AVU यत्/AVU
 ख. जननी/N जन्मभूमिः/N च/AVC स्वर्गात्/N अपि/AV
 गरीयसी/NV इति/AVU उक्त्वा/K रामः/NS विरराम/KP

- ग. साप्तपदीनं/NV सख्यम्/N इति/AVU ब्रह्मचारी/N पार्वतीम्/NS
अवोचत्/KP
घ. एवं/AVU मा/AVN करोतु/KP इति/AVU माता/N पुत्रम्/N
अतर्जयत्/KP

२१. द्विरुक्ति द्वि. DVI

- क. मन्दं/DVI मन्दम्/DVI
ख. शनैः/DVI शनैः/DVI
ग. वधूः/N मन्दं/DVI मन्दम्/DVI चलति/KP
घ. गजः/N शनैः/DVI शनैः/DVI गच्छति/KP

(लेखोऽयं संस्कृत-अकाडमी-संस्थायां परियोजनान्तर्गतत्वेन डा. श्रीनिवास
वरखेडी, डा. वरलक्ष्मीः इत्येताभ्यां रचितः)

